

**SON VA HISOB SO'ZLARINING SINONIMIYA HODISASI: FORS VA O'ZBEK
TILLARI MISOLIDA**

Xamidova Vazira Saloxitdin qizi

TDSHU tayanch doktoranti

vazira.xamidova123@gmail.com

Sinonimiya hodisasi tilshunoslikda keng o'rganilgan bo'lsa-da, ko'proq sifatlar, fe'llar yoki otlarga oid birliklar asosida tadqiq qilingan. Biroq sanaladigan birliklar – xususan, sonlar va hisob so'zlarining sinonimik munosabatga kirishishi ham muhim leksik-semantik hodisa hisoblanadi. Ushbu birliklar o'zaro almashtirilganida kontekst va madaniy tafakkurga bog'liq ma'no farqlari yuzaga keladi (Karimov, 2018, 57).

Mazkur tezisda fors va o'zbek tillarida kuzatiladigan “bir juft – ikkita” yoki “yek jofte – do tâ” kabi juftliklar asosida son va hisob so'zlarining sinonimik munosabatlari tahlil qilinadi. Bunday leksik birliklarning semantik farqlarini ochib berish tarjimashunoslik, til o'rgatish va lingvomadaniy tadqiqotlar uchun ham ahamiyatlidir.

O'zbek tilida sonlar bilan bir qatorda “hisob so'zlari” tushunchasi mavjud bo'lib, ular predmetlarning miqdori, holati yoki guruhini ko'rsatadi. Bular orasida “bosh”, “dona”, “juft”, “qator”, “bo'lak”, “to'da” kabi birliklar mavjud (Abdullaev, 2010, 95).

Masalan, “bir juft etik” va “ikkita etik” iboralari shaklan o'xshash bo'lsa-da, ularning semantik funksiyasi farqlidir. “Bir juft” iborasida birliklar o'zaro bog'liq, mos keluvchi, bir to'plamdagi elementlar sifatida tasavvur qilinadi, “ikkita” esa shunchaki miqdoriy son (Rakhmonov, 2007, 42).

Xuddi shunday farq fors tilida ham mavjud:

yek jofte kafsh (bir juft tufli)

do tâ kafsh (ikkita tufli)

Fors tilidagi “yek jofte” iborasi ikkita mos, bir to'plamli predmetlarni bildiradi, ya'ni ular bir juft sifatida ko'riladi. “Do tâ” esa grammatik son bo'lib, predmetlar orasidagi aloqani bildirmaydi (Nazari, 2015, 33).

Bu holatda o'zbekcha “bir juft” va “ikkita” o'rtasidagi farq fors tilidagi “yek jofte” va “do tâ” juftligiga to'g'ri keladi. Har ikkala tilda ham bu birliklar ba'zan sinonim, ba'zan esa semantik va uslubiy jihatdan farqlanuvchi shakllardir (Sa'dipur, 2019, 26).

Tarjimashunoslikda bu farqlar katta ahamiyatga ega. Masalan, “bir juft ko'z” iborasi “ikkita ko'z” deb tarjima qilinsa, mazmun jihatidan noto'g'ri bo'lmaydi, biroq uslubiy noaniqlik yuzaga keladi. Aksincha, fors tilidagi “do tâ cheshm” o'rniga “yek jofte cheshm” ishlatilganda tabiiylik kuchayadi (Sobirov, 2013, 89).

Shuningdek, son va hisob so'zlari o'rtasidagi bu nisbat milliy tafakkur va til tafovutini ham ifodalaydi. Masalan, o'zbek tilida “bir bosh qoramol” deganda bitta jonivor tushuniladi, fors tilida esa bu birligi bilan “yek sar gāv” iborasi kam qo'llaniladi. Bu esa milliy birliklardagi lingvokognitiv tafovutni ko'rsatadi (Yusupov, 2017, 81).

Qo'shimcha ma'lumot sifatida aytish mumkinki, hisob so'zlari nafaqat predmetlar sonini ifodalashda, balki ular haqidagi bilish darajamizni bildirishda ham rol o'ynaydi. Masalan, "bir dona" iborasi aniq individual predmetni ajratish uchun qo'llaniladi, "bitta" esa umumiy soniy birlik sifatida har qanday kontekstdagi birlikni bildiradi (Yusupov, 2017, 80). Xuddi shu farq fors tilidagi "yek dâne" va "yek tâ" birliklarida ham mavjud (Nazari, 2015, 37).

Shuningdek, tarixiy-lisoniy kontekstda bu birliklar qadimiy madaniy an'analar, savdo va kundalik hayot tarzi bilan bog'liq tarzda shakllangan (Karimov, 2018, 60; Sa'dipur, 2019, 31). Turkiy va boshqa tillar bilan qiyoslash bu birliklarning universal semantik modelga asoslanganligini ko'rsatadi.

Fors va o'zbek tillarida son va hisob so'zlari o'rtasidagi sinonimiya hodisasi yuzaki ko'ringanidan ko'ra murakkabroq hodisadir. "Bir juft – ikkita" yoki "yek jofte – do tâ" kabi birliklar har doim ham o'zaro almashtirilavermaydi. Ularning semantik yuklamasi, uslubiy ohangi va lingvomadaniy fonlari farq qiladi.

Tarjimashunoslik, lingvistik kontrastiv tahlil va til o'rgatish jarayonlarida bu farqlarni inobatga olish zarur. Ayniqsa, lingvistik moslik va tabiiylikni ta'minlash uchun sinonimik birliklarning semantik xususiyatlarini aniqlash muhim. Kelgusi izlanishlar "bir dona – bitta", "bir bosh – bitta" kabi boshqa sinonimik hisob birliklariga bag'ishlansa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev, O. (2010). O'zbek tilining leksikologiyasi. Toshkent: Fan.
2. Karimov, S. (2018). "Hisob so'zlari va ularning lingvosemantik tahlili", Til va Adabiyot, 3(45), 55–61.
3. Nazari, M. (2015). Persian Numerals and Classifiers. Tehran: University Press.
4. Rakhmonov, A. (2007). O'zbek tilida hisob so'zlarining roli. Toshkent: Sharq.
5. Sa'dipur, F. (2019). "Numerals and Measure Words in Persian: A Cognitive Approach", Journal of Iranian Linguistics, 12(1), 23–38.
6. Sobirov, B. (2013). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
7. Yusupov, I. (2017). "Sinonimiya va ularning tildagi o'rni", Filologiya jurnal, 2(23), 78–83.
8. Van Valin, R. (2005). Exploring the Syntax-Semantics Interface. Cambridge University Press.